

Sygn. akt II CSKP 941/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 31 stycznia 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z powództwa P. Niestandaryzowanego Sekurytyzacyjnego Funduszu
Inwestycyjnego Zamkniętego w W.

przeciwko J. W. i A. W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 31 stycznia 2023 r.

w Izbie Cywilnej w Warszawie,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku

z 17 lipca 2020 r., sygn. akt I ACa 78/20,

oddala skarę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Powód P. Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty w W. domagał się zasądzenia na swoją rzecz solidarnie od pozwanych J. W. i A. W. kwoty 413 919,66 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia wniesienia pozwu i kosztami procesu.

Pozwani wniesli o oddalenie powództwa i zasądzenie na ich rzecz od powoda kosztów procesu.

Sąd Okręgowy w Łomży wyrokiem z 22 sierpnia 2019 r. zasądził solidarnie od pozwanych na rzecz powoda 318 147,83 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 27 kwietnia 2019 r., oddalił powództwo w pozostałej części i orzekł o kosztach procesu, przyjmując za podstawę rozstrzygnięcia następujące ustalenia faktyczne i ich ocenę prawną.

W dniu 10 października 2008 r. pozwani zawarli z Bankiem S.A. w W. umowę kredytu na cele mieszkaniowe E. nr [...] w kwocie 231 000,00 zł, denominowanego kursem CHF, na okres 300 miesięcy od dnia zawarcia umowy do 10 października 2033 r., na zasadach określonych w umowie i stanowiących jej integralną część „Ogólnych warunkach kredytowania w zakresie udzielania kredytów na cele mieszkaniowe oraz kredytów i pożyczek hipotecznych w Banku S.A.” Kwota kredytu denominowanego lub jego transzy miała zostać określona według kursu kupna CHF, zgodnie z tabelą kursów obowiązujących w banku w dniu wykorzystania kredytu lub jego transzy. Oprocentowanie kredytu było zmienne i stanowiło sumę zmiennej stawki oprocentowania oraz stałej marży banku (2,4%). W dniu zawarcia umowy oprocentowanie wynosiło 5,36 % w stosunku rocznym i było równe stawce odniesienia, tj. stawce LIBOR 3M z zaokrągleniem do dwóch miejsc po przecinku, z ostatniego dnia roboczego miesiąca poprzedzającego miesiąc zawarcia umowy, powiększonej o marżę.

Zgodnie z postanowieniami umowy, kredyt był wykorzystany w dwóch transzach w walucie polskiej, przy jednoczesnym przeliczeniu ich według kursu CHF. Strony określił zasady zmiany oprocentowania, wysokości marży oraz spłat kredytu w ratach. Wysokość miesięcznych rat kapitałowo–odsetkowych miała być określona w CHF a ich spłata - w złotych polskich, po przeliczeniu według kursu sprzedaży CHF, zgodnie z tabelą kursów banku obowiązujących w dniu spłaty.

Pozwani przeznaczyli wypłaconą im kwotę kredytu (231 000,00 zł) na zakup spółdzielczego prawa lokalu mieszkalnego położonego przy ulicy [...] w Ł.. Zabezpieczeniem spłaty kredytu, odsetek i innych należności wynikających z umowy kredytu była hipoteka umowna kaucyjna do kwoty 462 000,00 zł,

ustanowiona na opisanym spółdzielczym własnościowym prawie do lokalu przysługującym pozwanym na zasadzie wspólności ustawowej, dla którego Sąd Rejonowy w Łomży prowadzi księgę wieczystą nr [...] oraz cesja na rzecz banku praw z umowy ubezpieczenia lokalu od ognia i innych zdarzeń losowych. Pozwani spłacili z tytułu zaciągniętego kredytu łącznie 51 834,23 zł, przy czym ostatniej spłaty dokonali 8 czerwca 2012 r.

Wobec zaprzestania spłaty kredytu przez pozwanych Bank S.A. w W. pismami z 14 listopada 2012 r. wypowiedział im umowę kredytu i wezwał do uregulowania należności według stanu zadłużenia na 14 listopada 2012 r., obejmujących kapitał – 85 514,67 CHF, odsetki umowne – 644,31 CHF, odsetki karne – 92,56 CHF (razem – 86 251,54 CHF). Po upływie trzydziestodniowego okresu wypowiedzenia, tj. z dniem 5 stycznia 2013 r. wierzytelność ta stała się wymagalna.

16 grudnia 2014 r. Bank1 S.A. w W., który na skutek przekształceń własnościowych Banku S.A. wszedł w jego prawa i obowiązki, zawarł z powodowym Funduszem umowę przelewu przedmiotowej wierzytelności wraz ze wszystkimi ustanowionymi zabezpieczeniami; powód poinformował pozwanych pisemnie o nabyciu tych praw. Łączne zadłużenie pozwanych wobec powoda na dzień 26 kwietnia 2019 r. wynosiło 318 174,83 zł.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał, że powód nabył skutecznie wierzytelność wynikającą z umowy kredytu zawartej przez pozwanych z pierwotnym wierzycielem, powstałą po wypowiedzeniu tej umowy. Wskazał, że wprawdzie umowa ta w części regulującej sposób indeksacji kwot kredytu wypłaconych pozwanym (§ 2 ust. 2 i § 4 ust. 1a) oraz rat kapitałowo-odsetkowych i odsetkowych (§ 9 ust.2) zawierała niedozwolone klauzule umowne, jednak nie uzasadniało to – w świetle art. 385¹ § 1 i 2 k.c. - stwierdzenia jej nieważności w całości. Utrzymanie tej umowy przy jednoczesnym usunięciu bezprawnych skutków klauzul abuzywnych umożliwia zastosowanie do określenia wysokości zadłużenia pozwanych wobec powoda przeliczenia dokonanych wypłat i wpłat kursu średniego CHF, obowiązującego w Narodowym Banku Polskim w dniu udzielenia kredytu, który niewątpliwie był znany kredytobiorcom i akceptowany

przez nich. Powództwo zasługiwało zatem na uwzględnienie – stosownie do wyliczeń zawartych w opinii biegłej sądowej - w kwocie 318 174,83 zł, obejmującej zadłużenie na dzień wniesienia pozwu, tj. 15 stycznia 2017 r w wysokości 274 414,44 zł oraz odsetki od tej kwoty do dnia 26 kwietnia 2019 r. - 43 733,39 zł. Od tej sumy powodowi należały się odsetki za opóźnienie od 27 kwietnia 2019 r. Sumę tę Sąd Okręgowy zasądził od pozwanych solidarnie, powołując się na art. 471 i art. 366 § 1 i 2 k.c., a w pozostałym zakresie oddalił powództwo.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku, po rozpoznaniu apelacji pozwanych, wyrokiem zaskarżonym skarga kasacyjną zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że zasądził solidarnie od pozwanych na rzecz powoda kwotę 179 165,77 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 23 kwietnia 2018 r., zastrzegając pozwanym prawo powoływania się w toku egzekucji na ograniczenie ich odpowiedzialności do spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu objętego księgą wieczystą nr [...] na którym ustanowiono hipotekę umowną kaucyjną i oddalił powództwo w pozostałej części (pkt I lit. a), oddalił apelację w pozostałym zakresie (pkt II) i orzekł o kosztach postępowania za pierwszą (pkt I lit. b i c) i drugą (pkt III i IV) instancję.

Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia faktyczne przyjęte za podstawę wyroku Sądu pierwszej instancji. Zaaprobował ocenę, że wskazane przez pozwanych klauzule zamieszczone w umowie kredytu miały charakter abuzywny i nie były dla nich wiążące. Uznał, że określały one główne świadczenia stron w sposób niezrozumiały i niejednoznaczny (art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c.; art. 4 ust. 2 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r.) a po ich wyłączeniu utrzymanie umowy nie było praktycznie możliwe, gdyż pozwani nie wyrazili na to świadomej, wyraźnej i wolnej zgody. Odwołując się do rzecznictwa TSUE oraz Sądu Najwyższego, wskazał na niedopuszczalność zastąpienia niedozwolonych postanowień umownych innym sprawiedliwym (urzędowym) kursem walutowym i przekształcenie jej w umowę o kredyt złotowy z oprocentowaniem Libor plus marża, czy też – jak uczynił to Sąd Okręgowy – w umowę o kredyt denominowany do CHF według średniego kursu tej waluty w NBP.

Wobec skutecznego skorzystania przez pozwanych z mechanizmu ochrony konsumenckiej, prowadzącego do „unieważnienia” umowy, świadczenia spełnione na jej podstawie były nienależne i podlegały rozliczeniu stosownie do przepisów zawartych w art. 405 – 411 k.c. Pozwani powinni zwrócić bankowi, a po cesji wierzytelności – powodowi, świadczenie w takich granicach, w jakich obecnie pozostają względem niego wzbogaceni (179 165,77 zł). W umowie przelewu z 16 grudnia 2014 r. bank przełał na powoda wierzytelności związane z kredytem udzielonym pozwanym, co oznacza, że z cedenta na cesjonariusza przeszły – na podstawie art. 509 § 2 k.c. – wszelkie uprawnienia cedenta, także o zwrot bezpodstawnego wzbogacenia i nienależnego świadczenia, mające związek z zawartą umową kredytową. Od kwoty zasądzzonego – w granicach wzbogacenia – nienależnego świadczenia pozwani powinni uiścić odsetki ustawowe za opóźnienie od daty doręczenia pozwu, gdyż dopiero z tą chwilą nastąpiło wezwanie pozwanych do zapłaty.

Powód w pozwie nie wskazał przepisów o nienależnym świadczeniu jako podstawy prawnej zgłoszonego żądania, ale przytoczył zespół okoliczności faktycznych uzasadniających przyjęcie, że żądaniem tym zostało objęte ostateczne rozliczenie udzielonego pozwanym kredytu, którego wypłata okazała się finalnie świadczeniem nienależnym. Powołał się również na zabezpieczenie hipoteczne długu pozwanych, wskazując, że po cesji wierzytelności został – stosownie do art. 79 ust. 1 zdanie drugie u.k.w.h. - ujawniony w księdze wieczystej nr [...] Prawo objęte tą księgą zostało zbyte w toku postępowania egzekucyjnego wszczętego z wniosku spółdzielni mieszkaniowej a środki uzyskane ze sprzedaży zostały ulokowane na rachunku depozytowym Ministra Finansów. Powód jako wierzyciel hipoteczny jest uczestnikiem tego postępowania egzekucyjnego uprawnionym do zaspokojenia się z ceny nabycia, do czego konieczne jest uzyskanie tytułu egzekucyjnego przeciwko właścicielom obciążonego prawa. Celowi temu służyło wytoczenie przedmiotowego powództwa. Jego uwzględnienie wymagało - zgodnie z art. 319 k.p.c. - zastrzeżenia na rzecz pozwanych prawa powoływania się w toku egzekucji na ograniczenie ich odpowiedzialności do spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego, dla którego Sąd Rejonowy w Łomży prowadzi księgę wieczystą nr [...] i na którym ustanowiono hipotekę umowną kaucyjną.

W skardze kasacyjnej, opartej na podstawie naruszenia prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), powód zarzucił obrazę: art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez błędną wykładnię; art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w związku z art. 358 § 2 k.c. oraz art. 353¹ – przez ich niewłaściwe zastosowanie, a także art. 10 ustawy z dnia 26 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2009 r., Nr 131, poz. 1075) w związku z art. 77 zdanie drugie u.k.w.h., art. 104 u.k.w.h., art. 455, art. 481 § 1 i art. 118 k.c. – przez ich błędną wykładnię. W konkluzji wniósł o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w zaskrzzonej części i przekazanie sprawy w tym zakresie do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Poza sporem na obecnym etapie postępowania pozostaje okoliczność, że klauzule zastrzeżone w - zawartej przez pozwanych, będących konsumentami, z poprzednikiem prawnym powoda - umowie kredytu złotowego indeksowanego do waluty obcej, kształtujące mechanizm indeksacji (sposób oznaczenia kursu miarodajnego dla przeliczenia walutowego), mają – w świetle art. 385¹ § 1 k.c. oraz art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady Wspólnot Europejskich nr 93/13/EWG w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U.UE.L1993.95.29) - charakter abuzywny. Kontrowersje budzi natomiast kwestia konsekwencji prawnych, jakie wynikają z powyższego stwierdzenia.

Sąd Apelacyjny uznał, że wyłączenie z umowy wskazanych klauzul abuzywnych, identyfikujących główne świadczenia stron, powoduje jej upadek ze skutkiem *ex tunc*, gdyż pominiętych postanowień umownych nie da się zastąpić innymi, zaś pozwani konsekwentnie sprzeciwiali się utrzymaniu umowy. Podniesione w skardze kasacyjne zarzuty zmierzały do podważenia tej oceny, jednak nie zasługiwały one na uwzględnienie.

Według skarżącego, stwierdzenie abuzywności postanowień umownych odwołujących się do kursów z tabel banku (kredytodawcy) nie skutkuje nieważnością całej umowy, lecz powinno prowadzić do zastosowania art. 358 § 2 k.c. i określenia kwoty zobowiązania przy zastosowaniu kursu średniego waluty ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski. Zapatrywanie to nie mogło być uznane

za trafne. Powołany przez skarżącego przepis wszedł w życie z dniem 24 stycznia 2009 r. (art.3 ustawy z dnia 23 października 2008 r., Dz. U. Nr 228, poz. 1506). Nie mógł on zatem stanowić podstawy oceny skutków abuzywności postanowień umowy zawartej 10 października 2008 r., a więc przed wejściem zawartego w nim unormowania.; oceny skutków abuzywności dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy. Należy przede wszystkim jednak zauważyć, że zobowiązanie wynikające z umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej jest wyrażone w złotych polskich; waluta obca stanowi w przypadku tej umowy jedynie miernik wartości zobowiązania zaciągniętego w walucie polskiej oraz świadczeń spełnianych przez kredytobiorcę w walucie polskiej. Tymczasem art. 358 § 2 k.c. – co wynika jednoznacznie z treści art. 358 § 1 k.c. – odnosi się do zobowiązań wyrażonych w walucie obcej. Luka powstała w następstwie usunięcia z umowy niedozwolonej klauzuli indeksacyjnej nie mogła zatem zostać wypełniona przez odwołanie się do art. 358§ 2 k.c.

W orzecznictwie TSUE oraz Sądu Najwyższego wskazuje się na niedopuszczalność uzupełniania przez sąd krajowy umowy przez zmianę nieuczciwego warunku na podstawie przepisu prawa krajowego, a także częściowego utrzymania w mocy nieuczciwego warunku umowy przez usunięcie elementów decydujących o takim jego charakterze, jeżeli prowadziłoby to do zmiany treści umowy (zob. wyroki TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18 oraz z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20; uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – zasada prawna - z 16 lutego 2021 r., III CZP 11/20, OSNC 2021, nr 6, poz. 56). Taki charakter miałyby zastosowanie w miejsce wyeliminowanych postanowień umownych – zgodnie z oczekiwaniem skarżącego – oprocentowania kredytu według stawki powiązanej ze stawką LIBOR (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 11 i z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, nie publ. oraz powołane tam wyroki TSUE: z 14 marca 2019 r., C-118/17 i z 5 czerwca 2019 r., C-38/17). Taka modyfikacja umowy, wbrew odmiennemu zapatrywaniu skarżącej, wykraczałaby poza granice swobody umów (art. 353¹ k.c.).

Sąd Apelacyjny stwierdzając upadek umowy kredytu będącej przedmiotem postępowania, uznał roszczenie powoda za usprawiedliwione

częściowo w oparciu o przepisy regulujące zwrot świadczenia nienależnego (art. 410 § 1 i 2 w związku z art. 405 k.c.). Trafność tego stanowiska – w świetle przywołanej uchwały Sądu Najwyższego w sprawie III CZP 11/20 – nie budzi zastrzeżeń. Sąd Apelacyjny przyjął przy tym, że pozwani są zobowiązani zaspokoić powoda jako dłużnicy rzeczowi, gdyż – jak ustalił - powód w następstwie umowy cesji zawartej z bankiem nabył hipotekę zabezpieczającą wszelkie uprawnienia cedenta mające związek z umową kredytową, w tym roszczenie o zwrot świadczenia nienależnego. Skarżący, formułując zarzut naruszenia art. 10 ustawy z dnia 26 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz niektórych innych ustaw w związku z art. 77 zdanie drugie u.k.w.h., art. 104 u.k.w.h., art. 455, art. 481 § 1 i art. 118 k.c., nad ustaleniem tym - wiążącym Sąd Najwyższy - i wyprowadzonymi z niego wnioskami przeszedł do porządku dziennego. Podjął bowiem próbę wykazania, że pozwani jako dłużnicy rzeczowi ponoszą odpowiedzialność za spłatę należności wynikających z umowy kredytu, obejmujących zarówno kapitał, jak i odsetki. Tymczasem zaskarżone rozstrzygnięcie zostało oparte na założeniu, że – wobec upadku umowy kredytu – powodowi przysługuje roszczenie o zwrot świadczenia nienależnego. Zarzut naruszenia wskazanych przepisów nie mógł zatem odnieść zamierzonego skutku.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.